

TERMINOLÓGIA VEREJNEJ SPRÁVY NA SLOVENSKU

(Text bol súčasťou koncepcie decentralizácie a moderinizácie verejnej správy, spracovaný na základe štúdie prof. Sokolovského k „župnému variantu“ z roku 1991.)

Od počiatku Veľkej Moravy a určite od vzniku uhorského štátu až po 20. Storočie sa územie obývané Slovákami, nazývané Slovensko, vyvíjalo v rámci cudzích štátnych útvarov. Jedným z dôsledkov tohoto osudu bola najskôr nepriama, neskôr, od konca 18.storočia, aj priama snaha o vytlačenie slovenčiny na okraj politického a spoločenského života. Od polovice 19. storočia išlo dokonca o otvorené úsilie likvidovať Slovákov ako národ. A jedným z prvých cieľov maďarizácie, respektíve maďarizačného tlaku, bola slovenčina. Napriek uvedenej situácii sa v našom jazyku (popri mnohých nárečiach) od včasného stredoveku až do vzniku spisovnej slovenčiny používal aj variant tzv. kultúrnej slovenčiny. Do nej patrila tiež slovná zásoba verejnosprávnej terminológie. To znamená, že máme možnosť vychádzať z vlastných historických zdrojov a nie sme odkázaní na vzory používané v zahraničí. Je jedným zo smutných prejavov úplnej absencie slovenského historického povedomia v masách nášho obyvateľstva, ktoré sa radšej inšpiruje v cudzích krajinách (Francúzsko, Rusko, Nemecko), miesto toho, než by mali siahnuť po slovenskej historickej originalite.

Terminológia, ako osobitná vrstva presne definovaných výrazových prostriedkov, slúžiacich na dorozumievanie sa vo vymedzených okruhoch ľudskej činnosti, má v oblasti verejnej správy a s ňou spojeného územného členenia, s ohľadom na jej doslova celospoločenské praktické uplatnenie, mimoriadny význam. Pri príprave územnej a správnej reformy nemôže byť preto ponímaná ako okrajová záležitosť. Prvoradou požiadavkou pri tvorbe, respektíve zavádzaní každého termínu (názvu, titulu, označenia a pod.) do praktického života by mala byť jeho jednoznačnosť. To znamená, že sa treba vyvarovať viacvýznamovým, či inak komplikovaným slovám, obmedziť nejasné viacslovné spojenia. Mal by sa položiť osobitný dôraz na výber takých verejno - a územnosprávnych označení, v ktorých sa prejavuje ich slovenský pôvod, slovenské tradície, súvis s našimi vlastnými, doteraz nespravodlivo odstrkovanými a zaznávanými národnými dejinami. V tomto smere nebudeme výnimkou. Skôr naopak, zaradíme sa do stredoeurópskeho spoločenstva suverénnych

národov, ktoré si takýmto spôsobom ctia samé seba. Príkladom môžu byť naši bezprostrední susedia : české kraje, rakúske Länder, ukrajinské oblasti, maďarské megyék, poľské wojwódstva.

Od roku 1990 sa opäť udomácnili na miestnej úrovni termíny v rámci miestnej úrovne verejnej správy, ktoré korešpondujú s termínmi používanými v minulosti :

- * územné správne jednotky : obec, mesto, okres
- * vedúci funkcionári : starosta, primátor (za úvahu stál okrem Bratislavy a Košíc aj termín mešťanosta)
- * orgány územných a správnych jednotiek : zastupiteľstvo, rada, komisia,

Na prvý pohľad nepochopiteľne najproblematickejšou sa ukazuje terminológia prislúchajúca druhému stupňu (druhej úrovni) verejnej správy. Všetky problémy, ktoré sú dôvodom odmietania tradičných domácich , vo svete neopakovateľných termínov, prameňa so skreslených predstáv, neinformovanosti, ale aj ideologických deformácií, zakódovaných v mysliach a predstavách politických predstaviteľov, funkcionárov, úradníkov a tiež mnohých bežných pozorovateľov. Pôvodné slovenské názvy sa odmietajú ako skompromitované, s poukazom na ich feudálny, archaický, ba dokonca sa poukazuje na ich neslovenský charakter. Naopak, nekriticky sa preberajú úplne cudzie slová, ktoré v slovenskom jazyku nemajú žiadnu tradíciu, či ktoré majú celkom iný obsah a ich terminologické presadenie bude iba komplikovať dorozumievaciu komunikáciu.

Najneskôr od 9. storočia sa na našom území pre oblasti spadajúce pod obrannú, hospodársku a správnu kontrolu strediskových hradísk používalo rovnomenné dobové označenie grady, po latinsky civitates. Podľa analógií okolitých slovanských štátov nie je však vylúčené, že sa i u nás mohli už vtedy nazývať tiež termínom župy.

Od 11.storočia sa územnosprávne obvody, na ktoré bolo rozdelené Uhorské kráľovstvo a teda i Slovensko, vyskytujú v prameňoch pod latinským menom comitatus. Keďže sa zo včasného stredoveku dokumenty v národných rečiach nezachovali, neviem jednoznačne stanoviť, ako ich vtedy menoval pospolitý ľud.

Mohli to byť župy, ale aj španstvá. Dnešná slovenská historiografia ich nazýva hradske španstvá, respektíve komitáty.

Po rozpade kráľovskej správy hradske španstiev (komitátov) sa od 13.storočia pre nové samosprávne a neskôr tiež verejnosprávne inštitúcie uhorskej šľachty, jako aj nimi ovládané územia, ujalo slovenské pomenovanie stolice (latinsky ďalej comitatus, maďarsky vármegyék). V takejto podobe sa napriek všetkým politickým, mocenským a kompetenčným zmenám udržalo v živom používaní až do vzniku Československej republiky.

V roku 1869 publikoval F. V. Sasinek štúdiu, v ktorej sa zaoberal staroslovanskou spoločenskou a územnou organizáciou. Tu prvýkrát uviedol do slovenskej odbornej literatúry termín župa. Odvtedy sa najmä v kruhoch našej národne uvedomelej inteligencie začalo toto slovo šíriť a uplatňovať aj ako synonymum pre vtedy existujúce stolice.

Do oficiálneho používania sa termín župa na Slovensku dostal až v januári 1919. Označili sa ním pôvodné stolice, ktoré sa od roku 1923 stali súčasťou dočasnej československej štátnej správy. To isté pomenovanie, teda župy, si zachovali aj nové územnosprávne celky, inak podstatne väčšie jednotky, nazývané preto niekedy aj veľžupy. Trvali v rokoch 1923 - 1928. Názov župy sa objavil aj v správnej praxi na Slovensku potom ešte raz a to v rokoch 1939 - 1945.

V rokoch 1949 - 1960 sa územnosprávne jednotky svojim rozsahom podobné župám (veľžupám) pomenovali na základe tradície presadenej z českých krajín kraje. Tento termín sa udržal aj po zlúčení krajov do dvojnásobne väčších celkov existujúcich v rokoch 1960 - 1969 a 1971 - 1990.

Veľžupy a kraje svojim rozsahom niekoľkokrát presahovali rozlohu pôvodných stolíc - žúp. Na tomto mieste je treba upozorniť tiež na rozdielne pojmy kraj a krajina. Československo bolo v rokoch 1928 - 1938 rozdelené na štyri tzv. krajiny (po česky země) Jednou z nich bola krajina slovenská, čiže Slovensko ako celok.

Kraje, zavedené od 1. januára 1949, boli novým, tretím stupňom štátnej správy. V tomto zmysle mali aj predchodcov. Boli to tzv. dištrikty. Po prvýkrát ich ustanovil v rokoch 1785 -1790 cisár Jozef II. Rovnako sa nazývali podobné územnosprávne celky nadžupného charakteru, ktoré boli súčasťou štátnej správy v Uhorsku a na Slovensku medzi rokmi 1848 - 1867. Potom sa pomenovanie dištrikt v našich dejinách správy v danom slova zmysle nevyskytuje. Nahradil ho fakticky nový, z českých krajín pochádzajúci termín kraj.

Keď sa zamyslíme nad terminológiou verejnej správy na Slovensku máme na výber dve možnosti :

1. prijať nové, z cudzinu prevzaté a teda cudzie označenia
2. vybrať v našej minulosti už používané domáce a teda tradičné označenia.

Spochybňovať právo, ba v istom zmysle povinnosť na obnovenie pôvodných slovenských a v slovenčine dávno zdomácnelých terminologických pojmov nemá žiadne reálne opodstatnenie. Môže byť motivované jedine ideologicky alebo subjektivisticky, prípadne prameniť z nedostatku potrebných historických vedomostí, čo by sa malo odmietnuť jako zavádzajúce a odborne neprípustné. Preto odporúčame nasledovné terminologické zásady:

1. Aplikovať pôvodné slovenské termíny a v slovenčine zdomácnené, teda bežné, všeobecne zrozumiteľné a jednoznačne jasné,
2. Pre celú verejnú správu vytvoriť jednotný, logicky previazaný terminologický systém

Návrh terminológie pre územnú samosprávu

I. úroveň samosprávy - obec (mesto)

obecné (mestské) zastupiteľstvo, starosta (mešťanosta), podstarosta (podmešťanosta), obecná rada (mestská rada), výbory obecnej (mestskej) rady, komisie obecnej (mestskej) rady, obecný (mestský) kontrolór, obecný (mestský, resp. miestny) úrad alebo magistrát, prednosta obecného (mestského, resp. miestneho) úradu, zástupca prednostu obecného (mestského úradu), oddelenie obecného (mestského) úradu, vedúci oddelenia obecného (mestského) úradu, zástupca vedúceho oddelenia obecného (mestského) úradu

II. úroveň samosprávy - župa

župné zastupiteľstvo, župan, podžupan, kancelária župného zastupiteľstva, vedúci kancelárie župného zastupiteľstva, župný kontrolór

Názvy žúp

Bratislavská, Trnavská, Nitrianska, Trenčianska, Žilinská, Liptovsko-oravsko-turčianska, Zvolenská, Gemersko - novohradská, Spišská, Šarišská, Košická, Zemplínska.

Návrh terminológie pre miestnu štátnu správu

Všeobecná štátna správa - župa

župný úrad, prednosta župného úradu, zástupca prednostu župného úradu, odbor župného úradu, oddelenie župného úradu, referát župného úradu, vedúci odboru, oddelenia referátu župného úradu, zástupca vedúceho

Úrady špecializovanej štátnej správy (novovzniknuté)

školský úrad, zdravotnícky úrad, sociálny úrad, správny úrad, pozemkový a lesný úrad, úrad životného prostredia, úrad ochrany pamiatok, katastrálny úrad